

ՎԻՅՏՈՐ ՀԻՒԿՈՅ

ՊԻԻՐԿՐԱՎՆԵՐ

— 〰 —

(Նախընթ. տես էջ 90)

Իշխաններուն ժողովն՝ առիւ աւաճանացած՝ կը լռէ. Զոյի, որ քանի մը վայրկեանէ ի վեր այն բազմութեան մէջն է, յայց ի յաւաստեալ, նմանապէս լռեալ կը կենայ: Մագնոս, որ զայնժամ առանց խաղիւրդ՝ ձառնաւ աչքով կշտամբող կայսեր երեսին կը նայէր, արդ կայսրն ի վերուստ ի վայր վերջին անգամ մը կը դիտէ, ապա անձայն կը խնայէ. այն վայրի կերպարանաց ուրախութիւնն առանք է:

Մագնոս. — Ուստի իրաւ կենդանի է, անակընկալ հանգամանք. ինքնին եկաւ՝ ըմբռնեցաւ:

Մագնոս՝ յանկարծ շրակայ իշխաններն և զինուորներն յազկացի ետ մղելով՝ տեսարանին դէպ ի խորն կը դիմէ և վագելով ձեռնդիրքն վիզ ատրիսանետը սանդղէն վեր կ'իյրէ, ժայռաւոր վանդակէն կզրն բանցի կը սղմէ և ուրտրեղոսա ճայնով դէպ ի դուրս կը գռէ:

Ի զէն, ի զէն, զօրականք.

Կէսն ի պարիսպ վազէ և կէսն ի ձոր՝ հոգայ խորամին. Աղեղնաւոր և պարտաւոր փութան, մօտ է թընամին. Կամուրջ ի վեր, վանդակ ի վայր, և դու, պահակ ազգաբար, Որ շերջակայ վայրն ի բարձուստ պիտի դիտես, մի՛ քնանար. Տապաւաւոր խումբ մը երթայ և անտառէն հոս բերէ, Մեծ մեծ ծառեր, մեծ մեծ քարեր և ի մի կոյտ մըթերէ, Արդ այսօր հոս՝ ուր մենք կ'իշխենք, աւագ իշխանք լեռնական, Ազատ կոմսունք, պիտի կանգնենք մի հոյակապ կախաղան Որու նըմանքն չըտեսան, մի կախաղան արժանի կայսերական մահապարտին որ վաղ պիտի վախճանի:

— Դառնալով՝ սանդղէն վար իջնելով և կայսեր մօտենալով՝ դարձնալ զանի վերուստ ի ի վայր կը դիտէ:

Ուստի անձամբ պատուհասին դիմեց սա, այր անխոհեմ, Այո՛, ողջ ես, կը հաստատեմ և հաստատողըս զոհ եմ Եւ ուրախ եմ. արդ դու, առլէզ, անակընկալ այցելու, Դու, Աստուծոյ ծանօտ գաւազան որ պատրաստ ես պատժելու, Դու որ այս զէնս, այս ապաստանս ընդհուպ պիտի կործանես եւ ուր որ այն՝ ամբարհասձ՝ կ'իշխէ պիտի աղ ցանես, Գերմանիոյ ընտրեալ՝ օծեալ դու՝ կայսրը, դու՛ թագաւոր խալիֆոյ, ամենակալ և ընդհանուրս ահաւոր, Դու դատեցիր ըզմիշ և մենք պիտի մեռնինք բռնամահ. Քաջ՝ բայց սակայն դու, ո՞վ Պատժիչ, հոս և ոչ մի թիկնապահ, Մի սպասաւոր ունիս, անշուշտ բախակ ունիս ոչ հեռու, Բանակ որու կը վրտահիս, որ պիտի գայ օգնելու. Բայց այն զօրուն օթեւանաց հոգաբարձու՝ նախընթաց Պաշտօնատար հոս չըհասաւ, ահա՛ զարմանք, ո՛ր մընաց. Բայց պահապան զօրաց դասակն ո՛ր է որ հետ պիտի գար. Չըկայ, ուստի միայնակ ես որ ըսել է ապիկար. Ո՞վ անկասկած վըստահութիւն, յանդգնութիւն յիմարի. Այո՛, գիտենք՝ Պարպարոսա, անձնապատան այր արի,

կը խիզախէ, այն թըշնամին քանի քանի բերդ առաւ,
 քանի քանի մեծ քաղաքի տիրեց ոչ շատ դեժուարաւ.
 Գիտենք. անոր անունն անգամ, որ ահաւոր անուն էր.
 Որ խըրտուիլ մ'էր, վըհատելու և յաղթելու ոյժ ունէր.
 Բայց մենք ո՞վ ենք և դու ո՞ր ես, դու կայսր, անշուշտ չըգիտես.
 Թէ որ ըզմեզ դու կը յուսաս ընկճել ահիւ՝ անմիտ ես:
 Ոչ, ո՞վ խըրտուիլ, հոս սոսկացող, հոս ակնածող չըկայ: Դու,
 Սակաւ մ'առաջ, այս բերդապահ գինուորներուն չար խրատտու,
 Զանոնք ընկեր կը կոչէիր և զըզուելով, ո՞վ կեսար,
 Զանոնք որսալ կը յուսայիր, բայց սակայն ի՛նչ շահեցար,
 Զինուորը՝ զոր կը հրապուրես՝ գինուորն ըզքեզ չըգիտէր,
 Ո՞վ թագաւոր, գինուորըն հոս մի տէր ունի, լոկ մի տէր.
 Այն տէրն՝ զոր գինուորն ահիւ մեծարելով կը սիրէ՝
 Այն տէրն՝ որ այս ամրոցիս մէջ նախ քան զՍտուռած կը տիրէ,
 Որ քեզ զըլուխ ծըռած չունի, այն տէրն, իշխան լեռնակալ,
 Այս Զոփ կոմսն է, հոս դաւաճան չըկայ, կըրնաս հաւատալ:
 Վայ քեզ, անմիտ, որ մեծապէս սըխալեցար հոս գալով.
 Աւագակաց անձաւին մէջ հիւրն է՝ լոկ հիւրն ապահով,
 Արդ դու այլ եւս հոս հիւր մը չես, դու ինքնին, դու, ո՞վ կեսար,
 Պարծելով գայս հաստատեցիր, գիտես: Սա՛ ծերուն տեսար.
 Սա դըրոշմեց երբեմն ըզքեզ եռածանի խարանով,
 Խարան որ քու մարմնոյն վըրայ ըսպի թողուց, մենք անով
 Եւ լոկ անով ըզքեզ ճանչցանք վաղվադակի և անվրէպ.
 Վըկայազիրդ այն նըշանն է. նախատական երաշխէպ.
 Դեռեւս անշինջ այն կը մնայ, երբ իւրն որով օժեցար,
 Այն սուրբ մեռոնն որ ձեռնադրեց երբեմն ըզքեզ, ո՞վ կեսար,
 Անհետացած՝ չըքացած է: Ահա այն ժառու թըշնամին,
 Ոսոխըն որ քառսուն տարի ըզքեզ, խըրտուիլ ահագին,
 Անխուով դիտեց, արհամարհեց և ձաղելով զըզըռեց
 Որ աննրկուն քեզ դիմացաւ և անարգ լուծ չըկըրեց.
 Վաթսունամնայ անհաշտ քէն մ'է քէնն որ լըզնեզ կը գատէ.
 Որպէս դու իմ հայրըս՝ գիտես՝ ըզքեզ իմ հայրըս կատէ.
 Կեսար Զոփայ զըլխուն համար, արինախանձ վրիժառու,
 Արծաթ քազում խոստացած էր բերդդին, Զոփ կեսարու.
 Արդ որսն, անկող բախտախնդիր, անակրեկալ անցաւոր,
 Եկաւ Զոփայ ծուղակին մէջ ըմբռնեցաւ, վայ անոր:
 Հաւապարհորդն անապատին որ՝ խոնջ՝ քալեց օրն ի բուն
 Եւ հանգչելու վայր չըգտաւ այգուց մինչեւ իրիկուն,
 Սարսափելու պատճառ ունի անշուշտ թէ՛ որ դիպուածով
 Քարանձախ՝ զոր ապաստան կը համարի ապահով՝
 Խոր խաւարին մէջ ընդ ազօտ փայլուն աչեր նըշմարէ
 Արինախանձ զազաններու զոր ոչ յաղթել հրնար է,
 Ոչ ողորձել. բայց սակայն դու, այր անպաշտպան և տըկար,
 Այր անխոհմ, նա մանաւանդ անմիտ, դու որ հոս մըտար,
 Այս ահաւոր ամրոցին մէջ, անմատոյց վայր լեռնական
 Ուր թըշնամի քազում ունիս և ոչ իսկ մի օգնական,
 Ուր քէն ըզքեզ կը պաշարէ, ըսպառնական կերպարանք
 Շուռ կը նային, ուր ոչ գուկ կայ և ոչ յուսոյ նըշմարանք,
 Դու, Պարպարոս, դու հին ոսոխ և ի հընուց առելի,
 Դու սոսկալու պատճառ ունիս տասնապատիկ աւելի.
 Այսու հանդերձ դեռեւս ըզքեզ ամենակալ համարե՛ս,
 Եւ ըսպառնաս, զարմանալին այս է, իրաւ յիմար ես:

Մագնուսի աշուպէս խօսած ժամանակն՝ իշխաններուն կազմած
 լայն շրջանակն աստիճանաբար կը նկղնայ և կաշարն ի մօտունց
 կը պաշարէ: Սպասագէն գինուորներու քազմարիւ խոււր մը՝ շա-
 յունակ յորդելով՝ իշխաններուն նստին կը ժողովի և գանձըք երեք-
 պատիկ կը չրչուպտուէ: Մեծ դոշո մը, որ ամրոցին մասնաւոր դոշն
 է, կիսով չափ կառմիր և կիսով չափ սեւ, այն աշուռ ձանդերն կտը-
 միր յաւտակի վրայ ձեռնակ տապար մը կը նկարկայացնէ և ստո-
 րապիր մը որ է « Զվարս լիւրանց, զգորշի մարդկան, — այն գինուոր-

ներուն գրիտուն վրայ կը ծածուկի: Կայսրին՝ առանց խռովիլու՝ խռ-
ժոս աշխարհ իշխանները դեռ եւս կը սանձէ: Մագնոս յոսած չը յոսած՝
ախկաժող ամբոխս ուժգին կը խորտի և իշխաններն ձեռզոնտէ իւ-
րեցեց արհրն կը մերկեն:

Կարմիր. — սուրբ մերկելով և կայսեր խոսելով.

Կեսար, հարուած Գերմանիոյ, Կեսար, դահիճ անողորմ,
վերադարձու մեր ամբողջներն ուսկից ոչ մոյթ և ոչ որմ
Կանգուն մընաց և որոնց քարն անգամ եղաւ ցան և ցիր:

Գարշոս. — նոյնպէս.

Վերադարձու, անպատուհաս քանդիչ, զոր ինչ քանդեցիր:

Որոն. — նոյնպէս.

Մեր բըռնամահ վախճանածներն որոնց ոգին կը ճըչէ
երբ գիշերանց մեր լեռներուն մըրբկող քամին կը փըչէ,

« Վըրէժ առէ՛ք, վըրէժ առէ՛ք » կը մըռնչէ այն քամին:

Մագնոս. — տապալում ընձեռնելով.

Ուտի յարեալ ի մեռելոց վախճանած հին թըշնամին,
Ալէզ, փախաւ գերեզմանէ. պատուհասին ծարաւի,
Անի անձամբ մեր բերդին մէջ, զոր նրմանցուց անձաւի,
Երբ մենք անոր չըսպատէինք, ելաւ եկաւ անհրաւէր
Եւ շար գիտամբ ծըպտած մըտաւ, իբրը թէ այն չըբաւէր,
Ըսպատուալեօք՝ նախատանօք զըրգոնց լըկած թըշնամին.
Պիտի պատժի, աղէ, աղէ՛ք, աղէ՛ք բնակիչ զամբանին
Որ փակելու և պահելու ըզքեզ չեղաւ բաւական.

Ողջերուն մէջ քեզ վայր չըկայ, աղէ, ձախող ուրուական,
Կարծիր, մրտիր ի գերեզման ուսկից ելար եկար հոս.

Թող ամբոխին որ ցընծալով պիտի գոչէ « Պարպարոս,
Կայսրեն յարեալ ի մեռելոց, երեւեցաւ կենդանի »,
Չայն մը, ձախող ձայն մը յանկարծ պատասխանէ « Ա՛յ. անի
Որ յարած էր դարձեալ մեռաւ »:

Իշխաններն. — ի մի թխտն գուշկով. Վըրէժ, վըրէժ:

Մագնոս. — տապալում ամբաւանդով. Ողջ ես դեռ
Եւ հուսկ յետոյ՝ որպէս բախտէն կը խընդդէի՝ ձեռս ես, մեռ:

— Իշխաններն, սուր ի ձեռին և բարձրաձայն սպառնալով, կայսրն
մօտանց կը պատեն: Յոփ բազմութեան մէջէն ելլելով կը յառաւել
և աչն ամբաւանդով՝ յարձակողները կը կիցեն. խոր յոռութիւն:

Յոփ. — Կայսեր խոսելով,

Տէր իմ, դու ինձ ատելի ես, որդիս Մագնոս սուտ չըսաւ,
Կը հաստատեմ. թըշնամութիւնս հին է, կանուխ ըսկըսաւ
Եւ այն դեռ եւրս կը տեւէ, ոչ ինչ նըրազ կենդանի.

Ինձ հետ ծերցաւ ուտի դու ինձ ատելի ես և անի,
Յանդուգն ոսոխ, ցատմամբ վառած և կուրացած յանցաւոր,

Որ խաբելով պըղծեց երբեմն ըզքեզ, օծեալ թագաւոր,
Ես եմ, ուտի, թէ որ ոխիս ձայնին լըսեմ, առժամ մի
Խնայելու չեմ ըզքեզ՝ անհաշտ, ըզքեզ՝ անգութ թըշնամի.

Բայց՝ ատելով հանդերձ ըզքեզ՝ Գերմանիաս կը սիրեմ.

Մայրն հիւանդ է, փըրկելու ենք, ուտի ոխիս կը տիրեմ.

Ատուած զըրկեց ըզքեզ, փըրկիչ, որ կիսամահն ազատես,
Քեզ կարօտ ենք, ոսոխութեանց չար ժամն անցաւ. ահա՛ ես,

Ամբարտաւան հակառակորդ զոր դու կանգուն միշտ տեսար,
Խոնարհելով կ'ապաշխարեմ և քու առջեւդ, ո՛վ Կեսար,

Խուսկ կը չորքեմ: Արդ հրամայէ՛, ամենակալ կայսրըս ես:

Ինքնին ծունկ չորքած՝ իշխաններուն խօսելով.

Եւ դուք, իշխանք, ամենեքին ծունկ չորքեցէք:

Բոլոր իշխաններն ծունկ կը չորին, բայց սակայն Մագնոս
կանգուն կը կիւնայ, միկնիւ որ Յոփ զառնալով և զանի կանգուն
տեսնելով՝ նշանացի կը հրամայէ որ ծունկ չորի:

Յոփ. — Մագնոսին՝ խստիւ, Կը լըսես.

Մագնոս սակաւայ կամօք ծունկ կը չորի:

Յոփ. — Խուսկ չորքած իշխաններուն որ իսկ և իսկ հրամանին կը
հնազանդին: